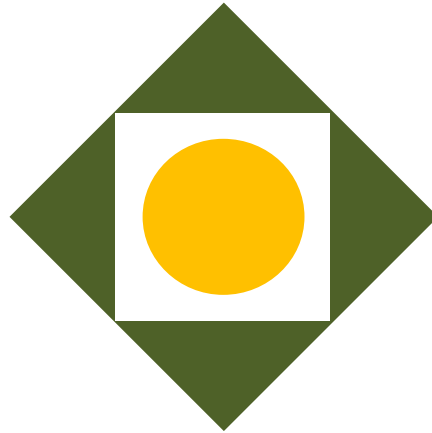

گزارش اقتصاد ایران

نه ماهه نخست سال ۱۳۸۸

بانک کارآفرین

واحد مطالعات اقتصادی^۲

۱- گزارش حاضر بر اساس آمارهای منتشر شده توسط بانک مرکزی ج.ا.ا. و سایر منابع رسمی تهیه شده است. هنگام تهیه این گزارش آخرین آمار موجود مربوط به نه ماهه ۱۳۸۸ بوده است. بنابراین عبارت «در دوره مورد بررسی» به نه ماهه نخست سال ۱۳۸۸ (مقایسه پایان آذر ۱۳۸۸ با پایان آذر ۱۳۸۷) اشاره دارد، مگر اینکه به غیر از آن اشاره شود. در مواردی که از سایر منابع آماری استفاده شده است، منبع ذکر شده است.

فهرست

۲.....	مقدمه
۴.....	بخش واقعی
۷.....	وضع مالی دولت
۱۱.....	روند قیمت‌ها
۱۳.....	بخش پولی
۱۸.....	سیستم بانکی
۲۰.....	بورس تهران
۲۲.....	بخش خارجی

مقدمه

در پایان سال ۱۳۸۸ میانگین نرخ تورم به ۱۰.۸٪ رسید، در حالی که نرخ تورم ماه به ماه به ۱۰.۴٪ افزایش یافت. نرخ تورم ماه به ماه در آذر ماه سال ۱۳۸۸ به ۷.۴٪ رسید که از سال ۱۳۸۵ به بعد بی سابقه بوده است. نرخ تورم ماه به ماه در طول سال کاهش شدید خود را ادامه داد اما در فصل پایانی سال روند افزایشی به خود گرفت. در پایان سال^۳ ۱۳۸۸، نرخ رشد نقدینگی به ۲۳.۹٪ رسید که در مقایسه با سال پیش از آن ۵۰٪ افزایش یافت. با این حال، هنوز از نرخ‌های رشد دوران تورمی در سال‌های اخیر پایین‌تر است. در گزارش سال گذشته گفته شد که “تقریباً همه متغیرهای پولی با وقفه‌های متفاوتی، نشان‌دهنده روند رکودی در اقتصاد هستند”. اولین برآوردها از رشد اقتصاد ایران در سال ۱۳۸۷ از رشد بسیار پایین ۰.۵٪ حکایت دارد که در ۱۵ سال گذشته بی سابقه بوده است. برآوردهای صندوق بین‌المللی پول از رشد اقتصاد ایران در سال ۱۳۸۷ حدود ۲.۳٪ بوده است و این نهاد رشد اقتصاد ایران را برای سال ۱۳۸۸ حدود ۱.۸٪ پیش‌بینی کرده است. به نظر می‌رسد در سال مورد بررسی، اقتصاد ایران در حال وارد شدن به رکود اقتصادی به همراه افزایش قیمت‌ها می‌باشد.

کاهش درآمدهای نفتی که تقریباً از نیمه دوم سال ۱۳۸۷ آغاز شده بود، در نه ماهه نخست ۱۳۸۸ نیز ادامه یافت. علت اصلی آن، کاهش متوسط قیمت نفت در بازارهای جهانی و همچنین کاهش حجم صادرات نفت بود. لازم به یادآوری است که تغییر قیمت‌های جهانی نفت تاثیر مستقیمی روی رشد اقتصادی ندارد (زیرا رشد اقتصادی بر اساس قیمت‌های ثابت سنجیده می‌شود)، اما تغییر در تولید باعث تغییر در رشد اقتصادی می‌شود. اما به هر حال، به دلیل نقش حیاتی نفت بر سایر بخش‌های اقتصادی، اثر غیر مستقیم آن بر رشد اقتصادی غیر قابل انکار است. لازم به ذکر است که علیرغم پایین‌تر بودن متوسط قیمت نسبت به سال ۱۳۸۷، قیمت‌های جهانی نفت در سال ۱۳۸۸ به آرامی در حال افزایش بود.

بانک مرکزی آمار بخش واقعی سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ را هنوز منتشر نکرده است. در بخش واقعی اقتصاد، آمارهای منتشر شده بخش ساختمان فرضیه رکود را تایید می‌کند. این بخش در نوسانات سرمایه‌گذاری پیشرو است و در اقتصاد ایران (مانند بسیاری از اقتصادهای دیگر) غالباً نمایانگر چرخه‌ها در اقتصاد است و همچنین به عنوان نیروی محرکه سایر بخش‌ها عمل می‌کند. در نیمه نخست ۱۳۸۸، بر اساس آمار بانک مرکزی، نرخ رشد تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده در مناطق شهری و نرخ رشد سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید در مناطق شهری، به میزان قابل توجهی کاهش یافته است. همچنین با مقایسه نرخ رشد اقتصاد در نیمه نخست سال (۲.۷٪) و کل سال ۱۳۸۷ (۰.۵٪)، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی در نیمه دوم سال ۱۳۸۷ باید منفی بوده باشد.

نرخ بیکاری در فصل پاییز سال ۱۳۸۸، به ۱۱.۳٪ رسید که ۱.۸ واحد درصد از دوره مشابه سال پیش از آن بیشتر است.

در نه ماهه نخست سال ۱۳۸۸، درآمدهای دولت ۰.۵٪ و هزینه‌های دولت ۲.۶٪ کاهش یافت. بنابراین، کسری بودجه ۸.۲٪ کاهش یافت و به ۱۵۹.۴ تریلیون ریال رسید. همچنین، حدود ۸۰٪ درآمدهای نفتی دولت در نه ماهه نخست سال محقق شد، که با این همه ۲۳.۶٪ از دوره مشابه سال گذشته کمتر است. دلیل اصلی کاهش کسری بودجه، تحقق کمتر هزینه‌های جاری و عمرانی به میزان ۲۳ تریلیون ریال می‌باشد. سهم هزینه‌های عمرانی از کل هزینه‌ها در حدود ۲۲٪ بدون تغییر

۳- آمار مربوط به پایان سال ۱۳۸۸ هنوز منتشر نشده است. در جایی که ما صحبت از آمار پایان سال می‌کنیم، منبع ما سخنرانی رییس کل و معاون اقتصادی بانک مرکزی در کنفرانس سیاست‌های پولی و ارزی در اریبیهشت ماه ۱۳۸۹ می‌باشد.

مانده است. همانند سال‌های گذشته، بخش اصلی کسری بودجه (۷۰.۶٪ آن) از محل برداشت از حساب ذخیره ارزی تامین شد.

عامل دیگری که نشان دهنده مشکلات پیش روی بنگاه‌ها است، افزایش سریع مطالبات معوق بانک‌ها است که به مرز خطرناکی رسیده است. حجم مطالبات معوق سیستم بانکی بین ۲۰ الی ۲۵ درصد کل تسهیلات اعطایی است. بخشی از این مطالبات معوق، با توجه به ساختار نرخ‌های سود (بهره)، به دلیل عدم تمایل بازپرداخت توسط دریافت کنندگان تسهیلات است تا به دلیل عدم موفقیت پروژه‌ها. همچنین، بخشی از مطالبات معوق مربوط به مشتریانی می‌شود که دولت طلب آنها را پرداخت نکرده است و آنها با مشکل در بازپرداخت اقساط خود مواجه شده‌اند. در هر صورت، افزایش مطالبات معوق بانک‌ها را تحت فشار قرار داد و مجبور شدند در اعطای تسهیلات جدید و ارزیابی تقاضای تسهیلات، محدودیت شدیدتری اعمال نمایند.

از سوی دیگر، حجم و تعداد سفته و برات و اخواست شده در پایان سال ۱۳۸۸ به ترتیب ۱۱.۸٪ و ۲.۹٪ افزایش یافت.

در سال مورد بررسی، بر خلاف روند سال پیش از آن، قیمت‌ها در بازارهای سهام روند افزایشی به خود گرفت. شاخص کل بازار سهام تهران نیز با ۵۷.۴٪ رشد به ۱۲۵۳۸ واحد رسید. به نظر می‌رسد که به دلیل کوچک بودن حجم، بازار نسبت به نوسانات حساسیت زیادی دارد. افزایش قیمت‌های بین‌المللی فلزات، نفت، و مواد خام از عوامل اصلی تغییر جهت ذکر شده می‌باشد. یا به عنوان نمونه، تغییر لحن رییس جمهور آمریکا در خصوص تحریم‌های ایران (آبان ماه ۱۳۸۸)، به تنهایی توانست شاخص را در ۴ روز به میزان ۱۰٪ رشد دهد. همچنین لازم به ذکر است که علیرغم قرار گرفتن اغلب کشورها در شرایط رکودی، بیشتر بازارهای مالی بین‌المللی حرکت‌های رو به بالایی را تجربه کردند.

در نه ماهه نخست ۱۳۸۸، همه متغیرهای تراز پرداخت‌ها (به استثنای صادرات غیرنفتی) کاهش قابل توجهی یافتند، و برای نخستین بار در طول یازده سال گذشته، تراز پرداخت‌ها منفی شد و به منفی ۴.۳ میلیارد دلار رسید. درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز در نه ماهه نخست سال در مقایسه با دوره مشابه سال پیش از آن با ۳۳٪ کاهش به ۴۸.۴ میلیارد دلار رسید. در مجموع، تراز تجاری به حدود ۱۶ میلیارد دلار رسید که تقریباً نصف مقدار آن در دوره مشابه سال پیش از آن است. از طرف دیگر، در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته، کسری حساب سرمایه به میزان قابل توجهی (حدود ۷۰٪) افزایش یافت و به منفی ۱۲.۶ میلیارد دلار رسید. با احتساب منفی ۴.۹ میلیارد دلار رقم اشتباهات آماری، برآورد می‌شود ذخایر خارجی بانک مرکزی حدود ۹.۲ میلیارد دلار کاهش یافته است.

بخش واقعی

هیچ آمار رسمی داخلی درباره تولید ناخالص داخلی کشور از نیمه دوم سال ۱۳۸۷ تاکنون منتشر نشده است، بنابراین گزارش ما روی آمارهای موجود در نیمه نخست سال ۱۳۸۷ متمرکز است. بر اساس سخنرانی معاون اقتصادی بانک مرکزی در کنفرانس سیاست‌های پولی و ارزی (۲۸ و ۲۹ اردیبهشت ۱۳۸۹) رشد اقتصادی ایران در سال ۱۳۸۷ به ۰.۵٪ رسید که در ۱۵ سال گذشته بی سابقه بوده است. صندوق بین‌المللی پول در گزارش ماه آوریل خود نرخ رشد اقتصاد ایران را برای سال ۲۰۰۸ حدود ۲.۳٪ برآورد کرده بود^۴، و در همین گزارش، رشد اقتصادی ایران را در سال ۲۰۰۹ حدود ۱.۸٪ پیش‌بینی کرده است. بنابراین، در سال مورد بررسی روندهای رکودی به همراه افزایش نسبی قیمت‌ها در اقتصاد ایران قابل فرض است. بر اساس اظهارات معاون بانک مرکزی "رشد اقتصادی در سال ۸۷ از روند بلند مدت فاصله گرفته و رکود مسکن و کاهش قدرت وام‌دهی بانک‌ها از دلایل آن بوده است". با توجه به این که در نیمه نخست سال ۱۳۸۷ رشد اقتصادی حدود ۲.۷٪ برآورد شده است و رشد کل سال به ۰.۵٪ رسید، رشد اقتصادی در نیمه دوم سال باید منفی باشد.

نرخ‌های برآوردی رشد اقتصاد ایران در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ بسیار پایین‌تر از نرخ رشد پیش‌بینی شده در برنامه چهارم است. با این حساب، و با توجه به اینکه در سال‌های قبلی برنامه چهارم نیز هیچ‌گاه نرخ رشد اقتصاد ایران به ۸٪ نرسیده است، اهداف در نظر گرفته شده برای برنامه محقق نخواهند شد. بر اساس برآورد رشد ۰.۵ درصدی اقتصاد در سال ۱۳۸۷، تولید ناخالص داخلی اسمی کشور در پایان سال ۱۳۸۷ به حدود ۳۶۳۹ تریلیون ریال می‌رسد^۵.

ارزش افزوده بخش کشاورزی در نیمه نخست سال ۱۳۸۷ حدود ۱۰.۳٪ کاهش یافت و به ۴۳.۲ تریلیون ریال رسید (در مقایسه با ۷.۳٪ رشد در دوره مشابه سال پیش از آن). در مورد بخش کشاورزی معمولاً عوامل فصلی و شرایط جوی نقش مهمی دارند. تقریباً نصف ارزش افزوده بخش کشاورزی در فصل دوم سال محقق می‌شود و کمترین میزان ارزش افزوده در فصل چهارم سال محقق می‌شود. کاهش متوسط بارندگی در سال ۱۳۸۷ به میزان ۱۰۰ میلی متر از متوسط ۲۴۷ میلی متر در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۵، عامل اصلی کاهش رشد این بخش معرفی شده است. بنابراین پیش‌بینی می‌شود ارزش افزوده بخش کشاورزی در نیمه دوم سال ۱۳۸۷ ضعیف‌تر نیز باشد.

در نیمه نخست سال ۱۳۸۷، ارزش افزوده بخش صنایع و معادن که خود شامل زیر بخش‌های صنعت، معدن، ساختمان، و سایر (آب، برق و گاز) می‌شود، نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۷.۴٪ افزایش یافت و به ۶۷.۷ تریلیون ریال رسید، که در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته، ۴.۴ واحد درصد رشد منفی نشان می‌دهد. ارزش افزوده زیر بخش صنعت در دوره مورد بررسی در مقایسه با دوره مشابه سال قبل ۶.۳٪ رشد داشت. رشد این زیر بخش در دوره مشابه سال قبل از آن ۹.۸٪ بود. بخش صنعت نسبت به در دسترس بودن مواد اولیه حساسیت زیادی دارد و در صورتی که تحریم‌ها تشدید شوند، امکان آسیب‌پذیری این بخش وجود دارد. با توجه به بروز بحران مالی در اواخر نیمه نخست سال مورد بررسی و تاثیر آن بر اقتصاد ایران از فصل سوم سال، پیش‌بینی می‌شود رشد بخش صنعت در نیمه دوم سال نسبت به دوره مشابه سال گذشته کاهش داشته باشد. بررسی روند فصلی ارزش افزوده بخش صنعت حاکی از آن است که در فصل نخست سال کمترین، و در فصل

^۴ - روزنامه دنیای اقتصاد، ۱۷/۰۱/۱۳۸۹

^۵ - با در نظر گرفتن نرخ تورم ۴/۲۵٪ و نرخ رشد اقتصادی ۰.۵٪ برای سال ۱۳۸۷:

$$۳/۲۸۹۰ \times (۱+۹/۲۵) = ۳۶۳۹$$

سوم سال بیشترین ارزش افزوده این بخش محقق می‌شود. ارزش افزوده فصل‌های دوم و چهارم سال نیز نزدیک به ارزش افزوده فصل سوم سال می‌باشد.

جواز تاسیس واحدهای صنعتی در سال ۱۳۸۷ نسبت به سال قبل از آن، از نظر تعداد و سرمایه‌گذاری با کاهش شدیدی مواجه شد. رشد تعداد جواز تاسیس واحدهای صنعتی از منفی ۱۱.۳٪ در سال ۱۳۸۶ به منفی ۴۵.۷٪ در سال مورد بررسی کاهش یافت. سرمایه‌گذاری در واحدهای صنعتی نیز از ۱۲.۲٪ رشد در سال ۱۳۸۶، به منفی ۳۳.۶٪ در سال مورد بررسی کاهش یافت. این دو شاخص می‌تواند تایید کننده ورود بخش صنعت به رکود باشد.

در نیمه نخست سال ۱۳۸۷، ارزش افزوده بخش ساختمان ۱۲.۱٪ افزایش یافت که در مقایسه با دوره مشابه سال پیش از آن، ۹.۲ واحد درصد کاهش یافته است. بر اساس آمارهای موجود، طی سه ماهه دوم سال ۱۳۸۸، تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره در مناطق شهری ۳۷.۲٪ کاهش یافت (در مقایسه با ۹.۱٪ افزایش در دوره مشابه سال پیش از آن). در همین دوره، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بخش ساختمان نیز با ۶.۹٪ کاهش به ۷۹.۳ تریلیون ریال رسید (در مقایسه با مثبت ۸۲.۶٪ رشد در دوره مشابه سال پیش از آن). آمارها به روشنی عمق رکود در این بخش را نشان می‌دهند. این بخش، نقش نیروی محرک بیشتر بخش‌های دیگر اقتصادی را دارد.

ارزش افزوده زیربخش آب، برق، گاز در نیمه نخست سال ۵٪ افزایش یافت که در مقایسه با دوره مشابه سال پیش از آن ۲.۳ واحد درصد کاهش یافت.

در نیمه نخست سال ۱۳۸۷، ارزش افزوده بخش نفت ۳.۳٪ کاهش یافت. رشد ارزش افزوده این بخش در دوره مشابه سال پیش از آن ۲.۳٪ بود. بر اساس آمارهای منتشر شده از سوی بانک مرکزی، تولید نفت در نیمه نخست سال ۱۳۸۸ حدود ۱۴٪ کاهش یافت (در مقایسه با ۳٪ افزایش در دوره مشابه سال پیش از آن) و به ۳.۵ میلیون بشکه در روز رسید. همان گونه که قبلاً نیز اشاره شده است، این کاهش در تولید، به معنی نیاز به سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش نفت می‌باشد که در غیر این صورت، افزایش ظرفیت تولید نفت دور از ذهن به نظر می‌رسد.

مهمترین بخش اقتصاد ایران، بخش خدمات می‌باشد که حدود نیمی از تولید ناخالص داخلی ما را تشکیل می‌دهد. در نیمه نخست سال مورد بررسی، ارزش افزوده بخش خدمات ۵.۹٪ رشد داشت (در مقایسه با ۷.۷٪ در دوره مشابه سال پیش از آن). عموماً ارزش افزوده بخش خدمات در طول سال روند صعودی دارد، و فقط در سه ماهه سوم سال با اندکی کاهش مواجه می‌شود. رشد ارزش افزوده این بخش در نیمه نخست سال ۱۳۸۷ در مقایسه با سه سال اخیر به کمترین مقدار خود رسیده است.

در نیمه نخست سال ۱۳۸۷، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص ۹.۴٪ رشد یافت که در مقایسه با دوره مشابه پیش از آن، ۳ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد.

بر اساس آمار مرکز آمار ایران، نرخ بیکاری ایران در پایان فصل سوم سال ۱۳۸۸ به ۱۱.۳٪ رسید که ۱.۸ واحد درصد بیشتر از دوره مشابه سال گذشته است. نرخ بیکاری گروه سنی ۱۵-۲۴ سال به ۲۴.۱٪ رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال

گذشته ۲۶ واحد درصد افزایش داشته است. بر اساس پیش بینی واحد اطلاعات اقتصادی اکونومیست، نرخ بیکاری ایران در پایان سال ۱۳۸۸ به حدود ۱۲.۵٪ افزایش خواهد یافت.

در برنامه چهارم پیش بینی شده بود که اگر در سال‌های برنامه چهارم متوسط نرخ رشد اقتصاد ایران حداقل ۸٪ باشد، نرخ بیکاری در سال پایانی برنامه (۱۳۸۸) به سطح ۸.۴٪ کاهش می‌یابد.

تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه سال ۱۳۷۶ (تریلیون ریال)

درصد رشد			افزایش	۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		
۸۶/۸۷	۸۵/۸۶	۸۴/۸۵		۶ ماهه	سال	۶ ماهه	سال	۶ ماهه		
-۱۰.۳	۷.۳	۴.۵	-۴.۹	۴۳.۲	۶۴.۷	۴۸.۲	۶۱.۱	۴۴.۹	کشاورزی	
-۳.۳	۲.۳	۲.۸	۰.۶	۲۴.۷	۴۸.۸	۲۵.۶	۴۹.۲	۲۵.۰	نفت	
۷.۴	۱۱.۸	۷.۵	۶.۶	۶۷.۷	۱۲۹.۰	۶۳.۰	۱۲۲.۰	۵۶.۴	صنعت و معدن	
۶.۳	۹.۸	۹.۹	۴.۲	۵۰.۰	۹۶.۱	۴۷.۰	۹۲.۵	۴۲.۸	صنعت	
۱۲.۱	۲۱.۳	-۳.۴	۲.۰	۱۲.۷	۲۲.۷	۱۱.۴	۲۰.۸	۹.۴	ساختمان	
۵.۰	۷.۳	۱۰.۹	۰.۲	۳.۱	۵.۹	۲.۹	۵.۳	۲.۷	سایر	
۵.۹	۷.۷	۹.۶	۹.۳	۱۳۸.۰	۲۵۴.۸	۱۳۰.۳	۲۴۳.۸	۱۲۱.۰	خدمات	
-۱۳.۰	۶.۴	۱۹.۳	۰.۳	۳.۶	۷.۸	۴.۲	۸.۲	۳.۹	کسر می‌شود: کارمزد احتسابی	
۲.۷	۸.۰	۷.۳	۱۹.۵	۲۷۰.۰	۴۸۹.۶	۲۶۲.۹	۴۶۷.۹	۲۴۳.۴	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه	
۳.۴	۸.۷	۷.۸	۱۸.۹	۲۴۵.۳	۴۴۰.۸	۲۳۷.۳	۴۱۸.۷	۲۱۸.۴	تولید ناخالص داخلی بدون نفت	

نرخ بیکاری در دوره ۸۷-۱۳۸۳

سال	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	میانگین سال
۱۳۸۳*	۱۰.۴	-	۱۰.۳	-	۱۰.۳**
۱۳۸۴***	۱۱.۹	۱۰.۹	۱۰.۹	۱۲.۱	۱۱.۵
۱۳۸۵	۱۱	۱۰.۲	۱۱.۶	۱۲.۱	۱۱.۲
۱۳۸۶	۱۰.۷	۹.۹	۹.۸	۱۱.۹	۱۰.۶
۱۳۸۷	۹.۶	۱۰.۲	۹.۵	۱۲.۵	۱۰.۵
۱۳۸۸	۱۱.۱	۱۱.۳	۱۱.۳		

* در سال ۱۳۸۳، نرخ بیکاری در فصل‌های تابستان و زمستان محاسبه نشده است.

** در سال ۱۳۸۳، نرخ بیکاری فصل پاییز به عنوان نرخ بیکاری سال ۱۳۸۳ در نظر گرفته شده است.

*** روش نمونه‌گیری از سال ۱۳۸۴ به بعد تغییر کرده است.

وضع مالی دولت

در پایان ماه نهم سال ۱۳۸۸، درآمدهای دولت به ۴۵۲.۷ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال قبل ۲.۱ تریلیون ریال (۰.۵٪) کاهش یافت. در همین دوره، هزینه‌های دولت به ۶۱۲.۱ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۱۶.۳ تریلیون ریال (۲.۶٪) کاهش یافت. در نتیجه، کسری بودجه دولت به ۱۵۹.۴ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال قبل ۱۴.۲ تریلیون ریال (۸.۲٪) کاهش یافت. با توجه به اینکه دولت ۸۰٪ از درآمد نفتی برنامه‌ریزی شده خود در دوره مورد بررسی را برداشت کرده است، انتظار می‌رود که کسری بودجه سالانه دولت به نسبت سال قبل افزایش یابد.

یکبار دیگر، برداشت از حساب ذخیره ارزی سهم عمده‌ای در تامین کسری بودجه دولت داشته است. سهم آن در تامین کسری بودجه در دوره مورد بررسی ۷۰.۶٪ بوده است. واگذاری شرکت‌های دولتی با ۱۵.۲٪ سهم در تامین کسری بودجه، دومین منبع تامین کننده کسری بودجه در دوره مورد بررسی بوده است. قلم «برگشتی از سال‌های قبل»، ۱۴.۱٪ از کسری بودجه دولت را در دوره مورد بررسی تامین مالی کرده است.

از جمله مباحث مطرح و مهم در حوزه اقتصادی، طرح تحول اقتصادی می‌باشد که بخشی از آن لایحه هدفمند کردن یارانه‌ها است که به یکی از عمده‌ترین مباحث سیاست‌گذاران اقتصادی در سال ۱۳۸۸ تبدیل گردید. از موضوعات مهم این لایحه میزان «صرفه جویی»^۷ «درآمد» دولت از محل آزادسازی قیمت‌ها است که پس از اختلافات و چانه‌زنی‌های فراوان میان قوای مجریه و مقننه، سرانجام مجلس مبلغ ۲۰۰ تریلیون ریال صرفه جویی دولت از محل آزادسازی قیمت‌ها را به تصویب رساند، در حالی که نظر دولت مبلغ ۴۰۰ تریلیون ریال بوده است. با توجه به تصمیمات مجلس و بر اساس قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، دولت مکلف شده است حداکثر معادل ۵۰ درصد از خالص وجوه حاصل از اجرای این قانون را به صورت یارانه در قالب پرداخت نقدی و غیر نقدی به سرپرستان کلیه خانوارهای کشور، ۳۰ درصد آن را برای پرداخت کمک‌های بلاعوض، یا یارانه سود تسهیلات و یا وجوه اداره شده به بنگاه‌های تولیدی، و تا ۲۰ درصد از آن را به منظور جبران آثار آن بر هزینه‌های جاری و هزینه‌های عمرانی خود هزینه کند.^۸ با این حال هنوز در اجرای این طرح ابهاماتی وجود دارد و شک و تردیدهایی در اجرای کامل آن در سال ۱۳۸۹ مطرح است.

در نه ماهه نخست سال ۱۳۸۸، درآمدهای نفتی دولت به ۱۳۵.۶ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۴۱.۸ تریلیون ریال (۲۳.۶٪) کاهش داشته است. روند تغییرات ماهانه درآمدهای نفتی دولت طی نه ماه مورد بررسی و مقایسه آن با رقم ماهانه سال گذشته بیانگر آن است که درصد تغییرات آن تا پایان مرداد (پنج ماهه اول دوره مورد بررسی) مثبت بوده و در ماه‌های بعد از آن به تدریج منفی گردیده است. دلیل این تغییر روند را می‌توان تغییر رویه دولت در برداشت از درآمدهای نفتی دانست که در چهار ماهه نخست سال، دولت تمامی درآمدهای نفتی را برداشت کرده است. با ادامه روند فوق، انتظار ایجاد و افزایش کسری بودجه تا پایان سال دور از انتظار نخواهد بود. این بر خلاف رویه ذکر شده در بودجه

۷ - در لایحه هدفمند سازی یارانه‌ها و آزادسازی قیمت‌ها، دولت در واقع از هزینه کردن درآمدهای خود به صورت پرداخت یارانه بر روی برخی از اقلام خودداری کرده و با آزاد سازی قیمت‌ها و توزیع هدفمند یارانه‌ها نحوه هزینه کرد یارانه‌ها را تغییر خواهد داد، بنابراین درست‌تر است به جای «درآمد» جدید دولت، آن را «صرفه جویی» در هزینه‌ها به شمار آوریم.

است که دولت می‌بایست در ده ماهه نخست سال، هر ماه یک دوازدهم رقم تعیین شده در بودجه را برداشت کند و بقیه را به حساب ذخیره ارزی واریز نماید.

با احتساب برداشت از حساب ذخیره ارزی به میزان ۱۱۲.۵ تریلیون ریال (۲۲٪ کاهش نسبت به دوره مشابه سال گذشته)، ۵٪ مالیات عملکرد شرکت نفت به میزان ۱۸.۹ تریلیون ریال (۳۲٪ کاهش نسبت به دوره مشابه سال گذشته)، ۶٪ سهم وزارت نفت از ارزش نفت خام تولیدی، و ۴.۵٪ سود علی الحساب سهم دولت از ارزش نفت خام تولیدی، وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی در دوره مورد بررسی با حدود ۱۴.۴ واحد درصد کاهش نسبت به دوره مشابه سال گذشته به ۵۰.۴٪ کل هزینه‌ها رسید.

در دوره مورد بررسی، درآمدهای مالیاتی دولت به ۲۰۹.۶ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۲۶.۴ تریلیون ریال (۱۴.۴٪) افزایش داشته است. "علت اصلی افزایش درآمدهای مالیاتی، افزایش مالیات‌های مستقیم" بوده است که به ۱۵۱.۹ تریلیون ریال رسید و افزایشی حدود ۲۱.۱ تریلیون ریال (۱۶.۲٪) نسبت به دوره مشابه سال گذشته داشته است. از میان اقلام تشکیل دهنده مالیات مستقیم، مالیات بر شرکت‌ها (اشخاص حقوقی) به حدود ۳۸.۶ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن ۱۲.۷ تریلیون ریال (۴۹.۱٪) رشد داشته است. همچنین "مالیات معوقه اشخاص حقوقی دولتی" به میزان ۵۶.۴ تریلیون ریال رسید که رشدی به میزان ۲۲.۹ تریلیون ریال (۶۸.۲٪) داشته است. "مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی" و "مالیات معوقه اشخاص حقوقی دولتی" مجموعاً با ۳۵.۶ تریلیون ریال افزایش، بیشترین سهم را در افزایش درآمد ناشی از مالیات بر شرکت‌ها داشته‌اند. نکته قابل توجه آنکه در دوره مورد بررسی "مالیات عملکرد شرکت نفت" به رقم ۱۸.۹ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن، ۸.۹ تریلیون ریال (۳۲٪) کاهش داشته است. همچنین لازم به ذکر است که عدم تطابق تغییر در میزان مالیات‌های مستقیم و مجموع تغییرات اقلام تشکیل دهنده آن که در بالا به آنها اشاره شد، مربوط به تغییرات در اقلام دیگری همچون "مالیات علی الحساب اشخاص حقوقی دولتی" می‌باشد که در دوره مورد بررسی به میزان ۷ تریلیون ریال (۵۲.۸٪) کاهش یافته است.

در دوره مورد بررسی حجم مالیات‌های غیر مستقیم به ۵۷.۷ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن افزایشی حدود ۵.۳ تریلیون ریال (۱۰٪) را تجربه کرده است. از مجموع مالیات‌های غیر مستقیم، بیشترین سهم مربوط به مالیات بر واردات است. این قلم به ۳۸ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۳.۶ تریلیون ریال (۸.۵٪) کاهش داشته است. مالیات بر واردات ۶۵.۹٪ از مجموع مالیات‌های غیر مستقیم را تشکیل می‌دهد. نکته قابل توجه اینکه مالیات بر کالاها و خدمات به ۱۹.۶ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال گذشته ۸.۸ تریلیون ریال (۸۱٪) افزایش داشته است.

سهم عمده مالیات بر کالاها و خدمات مربوط به مالیات بر ارزش افزوده می‌باشد که ۵۴.۶٪ از آن را تشکیل می‌دهد. مالیات بر ارزش افزوده پس از تصویب، در دی ماه ۱۳۸۷ عملیاتی شد. نرخ مالیات بر ارزش افزوده برابر با ۱.۵٪ می‌باشد که برخی از کالاها و خدمات مرتبط با بخش کشاورزی و صنایع دستی از آن مستثناء می‌باشند. نرخ مالیات بر ارزش افزوده برای سیگار و دخانیات ۱۲٪ و برای مواد سوختی و بنزین هواپیما ۲۰٪ می‌باشد. اگرچه برقراری مالیات بر ارزش افزوده با توجه به شرایط سخت اقتصادی دارای واکنش‌های منفی بوده است، انتظار بر آن است که به زودی به منبع اصلی درآمد دولت تبدیل شود.

آخرین قلم درآمدهای دولت، "سایر درآمدها" است که در دوره نه ماهه مورد بررسی به ۱۰۷.۵ تریلیون ریال رسید که ۱۳.۴ تریلیون ریال (۱۴.۲٪) افزایش یافته است. تا سال ۱۳۸۴، یکی از اجزای این قلم مالیاتی را رقم "شفاف سازی" تشکیل می‌داد. وجود آن از این جهت اهمیت داشت که نشان می‌داد یارانه‌های انرژی که قلم بسیار عمده‌ای از هزینه‌های دولت را تشکیل می‌دهند، اغلب از کسری بودجه یا هزینه‌های عمرانی دولت بیشتر بود. از سال ۱۳۸۵ به بعد، این رقم در ارقام بودجه منتشر نمی‌شود. در فرایند تصویب بودجه سال ۱۳۸۷ در مجلس، این رقم در بودجه درج شد، اما در بودجه مصوب سال مورد بررسی، مجدداً از بودجه حذف شده است. این رقم در واقع نشان دهنده اختلاف قیمت‌های داخلی و بین‌المللی سوخت می‌باشد که به عنوان یارانه به مصرف کنندگان پرداخت می‌شود. انتظار می‌رود رقم صرفه جویی دولت از محل آزادسازی قیمت‌ها، به نوعی جایگزین این قلم گردد.

روند ترکیب هزینه‌های دولت با اندکی تغییر، تقریباً مشابه با سال‌های قبل بود. در دوره مورد بررسی، هزینه‌های دولت به ۶۱۲.۱ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال قبل ۱۶.۳ تریلیون ریال (۲.۶٪) کاهش یافته است. در همین دوره، هزینه‌های جاری دولت به رقم ۴۰۷.۱ رسید که با ۱۳.۶ تریلیون ریال (۳.۲٪) کاهش نسبت به دوره مشابه سال قبل، بیشترین میزان قدرمطلق کاهش را نسبت به دو قلم دیگر تشکیل دهنده هزینه‌ها، یعنی تملک دارایی‌های سرمایه‌ای یا هزینه‌های عمرانی، و تملک دارایی‌های مالی دولت داشته است. هزینه‌های جاری ۶۶.۵٪ از کل هزینه‌های دولت را تشکیل می‌دهد که این رقم در دوره‌های مشابه سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۶ به ترتیب حدود ۶۷٪ و ۶۹.۸٪ بوده است. از طرف دیگر، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به ۱۳۲.۲ تریلیون ریال رسید که به میزان ۹.۱ تریلیون ریال (۶.۴٪) کاهش داشته است. سهم هزینه‌های عمرانی از کل هزینه‌های دولت ۲۱.۶٪ بود که ۰.۹ واحد درصد کمتر از سهم آن در دو سال گذشته بود. نکته قابل توجه آنکه از میان اقلام تشکیل دهنده هزینه‌های دولت، بیشترین کاهش نسبی مربوط به هزینه‌های عمرانی می‌باشد. آخرین قلم هزینه‌های دولت، تملک دارایی‌های مالی است که شامل بازپرداخت وام‌ها می‌شود. در دوره مورد بررسی، این قلم به ۷۲.۸ تریلیون ریال رسید که رشدی برابر با ۶.۵ تریلیون ریال (۹.۸٪) را تجربه کرده است. نوسانات این قلم از هزینه‌های دولت در دوره مورد بررسی در مقایسه با دوره‌های مشابه سال‌های گذشته چشمگیر است. رشد تملک دارایی‌های مالی در دوره‌های مشابه سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۶ به ترتیب ۸۷.۵٪ و ۲۱٪ بود.

در دوره مورد بررسی، "حساب ذخیره ارزی" به همراه "وصولی از محل واگذاری شرکت‌های دولتی"، منابع اصلی تامین کسری بودجه دولت بودند. برداشت دولت از حساب ذخیره ارزی به میزان ۱۱۲.۵ تریلیون ریال، ۷۰.۶٪ از کسری بودجه را تامین کرده است. قلم "وصولی از محل واگذاری شرکت‌های دولتی" با سهم ۱۵.۲٪ دومین منبع عمده تامین کسری بودجه دولت بوده است. جایگزینی قلم "وصولی از محل واگذاری شرکت‌های دولتی" به جای "منابع حاصل از برگشتی سال‌های قبل"^۹ به عنوان دومین منبع عمده تامین کسری بودجه دولت نسبت به سال‌های قبل، در نتیجه اعمال خصوصی سازی شرکت‌های دولتی در چارچوب سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی صورت گرفته است. در سال‌های اخیر همواره شیوه و نحوه واگذاری شرکت‌های دولتی با انتقادات جدی از سوی کارشناسان اقتصادی مواجه بوده است و بسیاری از کارشناسان

۹- «منابع حاصل از برگشتی سال‌های قبل» با ۹.۱٪ رشد نسبت به دوره مشابه سال گذشته، ۱۴.۱٪ از کسری بودجه را تامین کرده است. «منابع حاصل از برگشتی سال‌های قبل» شامل سه قلم «موجودی اول سال»، «برگشتی پرداخت‌های سال‌های قبل» و «برگشتی از محل تسهیلات اعطایی (وجوه اداره شده)» می‌باشد. «منابع حاصل از برگشتی سال‌های قبل» در واقع عدم تحقق برخی پرداخت‌ها در بودجه می‌باشد که در پایان هر سال در حساب ۸۰۰۱ کل در پایان همان سال و در سال بعد تحت عنوان «موجودی اول سال» در بودجه وارد می‌شود. قلم «برگشتی از محل تسهیلات اعطایی» نیز مازاد منابع تخصیص یافته بر تسهیلات اعطایی می‌باشد.

شیوه کنونی خصوصی سازی را زمینه ساز و تقویت کننده "بخش شبه دولتی" دانسته اند که از اهداف اصلی خصوصی سازی فاصله بسیار دارد.

سومین منبع اصلی تامین کسری بودجه، قلم سایر (شامل برگشتی های سال های قبل) می باشد که هر چند قدرمطلق و سهم آن به عنوان یکی از منابع تامین کسری بودجه نسبت به دوره مشابه سال گذشته افزایش داشته است، اما رتبه آن در میان منابع تامین کسری بودجه کاهش یافته است.

در دوره مورد بررسی، کاهش بیشتر هزینه ها نسبت به درآمدهای دولت - نسبت به مدت مشابه سال گذشته - به کاهش کسری بودجه کمک کرده است. همانند دوره های مشابه سال های گذشته، هزینه های جاری دولت تقریباً نزدیک به کل درآمدهای دولت می باشد.

همان گونه که قبلاً نیز به این موضوع اشاره شده است، مادامی که کسری بودجه از طریق استقراض (شامل انتشار اوراق مشارکت، یا استقراض از بانک ها) تامین نشده باشد، به یک معنی، هیچ کسری بودجه ای به وقوع نپیوسته است. حتی اگر از حساب ذخیره ارزی برداشت شده باشد. زیرا از دیدگاه اقتصادی، برداشت از حساب ذخیره ارزی، گر چه از منظر قانونی استقراض توسط دولت محسوب می شود، اما در واقع تفاوتی با خرج کردن از محل "درآمد" نفت ندارد.

منابع تامین مالی کسری بودجه دولت در نه ماهه نخست سال ۱۳۸۸ (درصد)

۱۳۸۸		۱۳۸۷		۱۳۸۶		
عملکرد	بودجه	عملکرد	بودجه	عملکرد	بودجه	
۰.۰	۰.۰	۰.۰	۱.۸	۳.۸	۳.۲	فروش اوراق مشارکت
۰.۱	۱.۴	۰.۰	۱.۶	۰.۰	۲.۱	استفاده از تسهیلات خارجی
۱۵.۳	۴۳.۷	۵.۰	۲۰.۶	۳.۱	۳۰.۹	واگذاری شرکت های دولتی (خصوصی سازی)
۷۰.۶	۴۹.۸	۸۳.۱	۷۱.۵	۸۵.۶	۵۷.۵	استفاده از حساب ذخیره ارزی
۱۴.۰	۵.۱	۱۱.۸	۴.۵	۷.۵	۶.۲	سایر (شامل برگشتی های سال قبل)
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع

استفاده از حساب ذخیره ارزی همواره به عنوان یک راه حل سریع و آسان جهت تامین کسری بودجه دولت در خلال سال های اخیر نگریده شده است. البته، در بودجه های سال های اخیر، پس از تغییر نحوه ارایه بودجه از سال ۱۳۸۰، از درآمد نفت به عنوان "ثروت" یاد می شود تا درآمد. بنابراین، از این منظر، همه هزینه هایی که از محل درآمدهای نفتی انجام می شود را باید کسری بودجه به شمار آورد، زیرا منبع تامین آن "درآمد" دولت نبوده است. این فرآیند در عین حال موجب افزایش حجم پول و افزایش تقاضای موثر می گردد. از طرف دیگر، مزاد ذخیره ارزی امکان افزایش واردات را فراهم می آورد و می تواند باعث جذب تقاضای موثر ایجاد شده گردد. از این منظر، اثر تورمی آن خنثی می گردد.

(تریلیون ریال)

وضعیت مالی دولت در نه ماهه نخست سال ۱۳۸۸

ترکیب (%)			رشد (%)			مقدار			
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۸۷ به ۸۸	۸۶ به ۸۷	۸۵ به ۸۶	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
درآمدها:									
۳۰.۰	۳۹.۰	۴۲.۴	-۲۳.۶	۲۰.۹	-۶.۲	۱۳۵.۶	۱۷۷.۴	۱۴۶.۷	نفت و گاز
۴۶.۳	۴۰.۳	۴۱.۴	۱۴.۴	۲۷.۷	۳۱.۷	۲۰۹.۶	۱۸۳.۲	۱۴۳.۵	مالیات‌ها
۲۳.۷	۲۰.۷	۱۶.۲	۱۴.۲	۶۷.۳	۵۸.۳	۱۰۷.۵	۹۴.۱	۵۶.۲	سایر درآمدها
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	-۰.۵	۳۱.۳	۱۵.۱	۴۵۲.۷	۴۵۴.۸	۳۴۶.۴	جمع
هزینه‌ها:									
۶۶.۵	۶۷.۰	۶۹.۸	-۳.۲	۳۱.۱	۸.۷	۴۰۷.۱	۴۲۰.۸	۳۲۰.۹	جاری
۲۱.۶	۲۲.۵	۲۲.۵	-۶.۴	۳۶.۶	۸.۳	۱۳۲.۲	۱۴۱.۳	۱۰۳.۴	عمرانی
۱۱.۹	۱۰.۶	۷.۷	۹.۸	۸۷.۵	۲۱.۰	۷۲.۸	۶۶.۳	۳۵.۴	تملك دارایی‌های مالی
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	-۲.۶	۳۶.۷	۹.۴	۶۱۲.۱	۶۲۸.۴	۴۵۹.۷	جمع کل
مازاد/کسری بودجه (-)									
منابع تامین کسری بودجه:									
۰.۰	۰.۰	۳.۸	-	-	-	۰.۰	۰.۰	۴.۳	فروش اوراق مشارکت
۰.۱	۰.۰	۰.۰	۱۳۴.۲	۲۰۸۹.۷	-۹۸.۶	۰.۲	۰.۱	۰.۰	استفاده از تسهیلات خارجی
۱۵.۲	۵.۰	۳.۱	۱۷۸.۳	۱۴۵.۰	۶۳۹.۷	۲۴.۳	۸.۷	۳.۶	واگذاری شرکت‌های دولتی
۷۰.۶	۸۳.۱	۸۵.۶	-۲۲.۰	۴۸.۸	-۱۴.۱	۱۱۲.۵	۱۴۴.۲	۹۶.۹	استفاده از حساب ذخیره ارزی
۱۴.۱	۱۱.۸	۷.۵	۹.۱	۱۴۱.۸	۵۲.۱	۲۲.۴	۲۰.۵	۸.۵	سایر
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	-۸.۲	۵۳.۲	-۴.۹	۱۵۹.۴	۱۷۳.۶	۱۱۳.۳	جمع
تراز عملیاتی									
تراز سرمایه‌ای									
جمع									

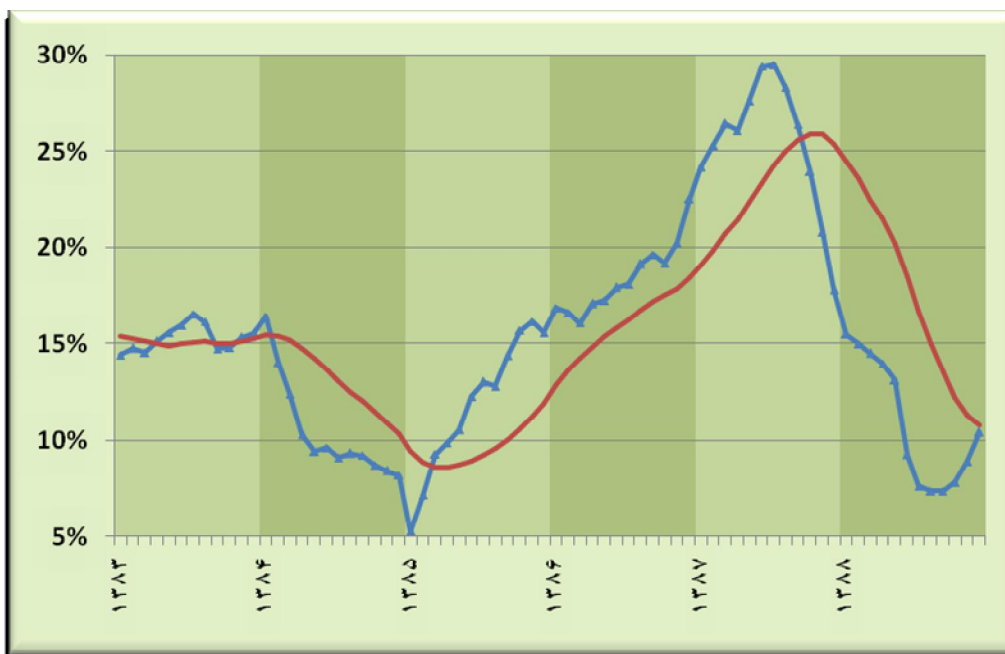
روند قیمت‌ها

در پایان آخرین ماه سال ۱۳۸۸، متوسط سالانه نرخ تورم (شاخص هزینه زندگی) به ۱۰.۸٪ رسید که ۱۴.۶ واحد درصد از دوره مشابه سال گذشته و ۰.۹ واحد درصد از متوسط نرخ تورم پیش بینی شده در سال‌های برنامه چهارم توسعه کمتر است. نرخ تورم ماه مورد بررسی در مقایسه با ماه مشابه سال گذشته، به ۱۰.۴٪ رسید که در مقایسه با نرخ تورم ماه مشابه سال گذشته، ۷.۴ واحد درصد کاهش داشته است. نرخ تورم ماه به ماه از آبان ماه سال ۱۳۸۷ به شدت شروع به کاهش کرد و در آبان و آذر ماه سال مورد بررسی، به کمترین مقدار خود در سه سال اخیر رسید. نرخ تورم ماه به ماه از دی ماه ۱۳۸۸ شروع به افزایش کرد و این افزایش تا پایان سال ادامه یافت.

نرخ تورم ماه به ماه در فروردین ماه ۱۳۸۸ به ۱۵.۵٪ رسید (در مقایسه با ۲۴.۲٪ در ماه مشابه سال پیش از آن) که در ماه‌های بعد به ترتیب به ۱۵٪، ۱۴.۵٪، ۱۴٪، ۱۳.۱٪، ۹.۳٪، ۷.۶٪، ۷.۴٪، ۷.۸٪، ۸.۹٪، و ۱۰.۴٪ رسیده است. اطلاعات کامل‌تر در خصوص نرخ تورم ماه به ماه و متوسط سالانه نرخ تورم در جدول پایان این بخش آمده است.

سقوط مداوم و بی وقفه نرخ تورم از آبان ماه سال گذشته به این شکل (نمودار زیر) و طی این دوره ۱۴ ماهه (آبان ۱۳۸۴ تا آذر ۱۳۸۵) را باید معمولاً ناشی از عوامل انقباضی و بنیادی رکود اقتصادی به شمار آورد. نرخ تورم ماه به ماه (نقطه‌ای) از دی ماه سال ۱۳۸۸ روند افزایشی به خود گرفته است و با توجه به روند گذشته، در حال فاصله گرفتن از هدف نرخ تورم تک رقمی بوده است.

روند نرخ تورم در دوره ۸۸-۱۳۸۳

در اسفند ماه سال ۱۳۸۸ نسبت به ماه مشابه سال قبل، بیشترین افزایش قیمت مربوط به مواردی بود که از نظر اجتماعی حساسیت بیشتری دارند. گروه "بهداشت و درمان" ۲۱.۱٪ رشد یافت (در مقایسه با رشد ۲۱.۹٪ در ماه مشابه سال قبل)، گروه "تحصیل" نیز با ۱۴.۹٪ افزایش در مقایسه با ۱۶.۳٪ نسبت به ماه مشابه سال قبل رشد قابل توجهی داشته است. کمترین افزایش مربوط به قلم "ارتباطات" می‌باشد که نسبت به ماه مشابه سال گذشته ۰.۱٪ رشد داشته است (برابر با رشد آن در ماه مشابه سال گذشته). نکته جالب اینجا است که در طول ماه‌های سال مورد بررسی، رشد شاخص قیمت گروه‌های "تحصیل" با متوسط رشد ۱۶٪ و "بهداشت و درمان" با متوسط رشد ۱۹٪ بیشتر از سایر گروه‌های اصلی شاخص (به استثنای گروه "دخانیات") بوده است.

گروه‌های "خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها" و "مسکن، آب، برق، گاز، و سایر سوخت‌ها" که به ترتیب ۲۸.۴۹٪ و ۲۸.۶٪ بزرگترین وزن را در سبد مصرفی خانوارها دارند، در ماه مورد بررسی در مقایسه با ماه مشابه سال گذشته به ترتیب ۱۴.۶٪ و ۵.۶٪ رشد داشته‌اند (در مقایسه با ۱۴.۴٪ و ۲۳.۵٪ در ماه مشابه سال گذشته)، که به این ترتیب، بیشترین سهم (۵۵٪) از رشد شاخص قیمت ماه اسفند را تشکیل داده‌اند.

کاهش شدید نرخ تورم ماه به ماه (نقطه‌ای) از آبان ماه سال گذشته تا پایان سال گذشته قابل توجه است که همان گونه که در گزارش‌های پیشین اشاره شد، توجیه مناسبی برای این تغییر جهت در نرخ تورم ارایه نشده است. روند تغییرات نرخ تورم ماه به ماه و متوسط ۱۲ ماهه از سال ۱۳۸۳ به بعد در نمودار آمده است.

برای اطلاعات بیشتر، در جدول زیر نرخ تورم ماه به ماه، و میانگین نرخ تورم برای دو سال اخیر آمده است.

نرخ تورم ماهانه و میانگین دوازده ماهه بر اساس سال پایه ۱۳۸۳

متوسط تورم ۱۲ ماهه	تورم ماه به ماه	ماه	متوسط تورم ۱۲ ماهه	تورم ماه به ماه	ماه
24.50%	15.50%	1388M01	12.80%	16.80%	1386M01
23.60%	15.00%	1388M02	13.60%	16.60%	1386M02
22.50%	14.50%	1388M03	14.20%	16.10%	1386M03
21.50%	14.00%	1388M04	14.80%	17.10%	1386M04
20.20%	13.10%	1388M05	15.40%	17.30%	1386M05
18.50%	9.30%	1388M06	15.80%	17.90%	1386M06
16.70%	7.60%	1388M07	16.20%	18.10%	1386M07
15.00%	7.40%	1388M08	16.80%	19.10%	1386M08
13.50%	7.40%	1388M09	17.20%	19.60%	1386M09
12.20%	7.80%	1388M10	17.50%	19.20%	1386M10
11.30%	8.90%	1388M11	17.80%	20.20%	1386M11
10.80%	10.4%	1388M12	18.40%	22.50%	1386M12
			19.10%	24.20%	1387M01
			19.80%	25.30%	1387M02
			20.70%	26.40%	1387M03
			21.50%	26.10%	1387M04
			22.30%	27.60%	1387M05
			23.30%	29.40%	1387M06
			24.30%	29.50%	1387M07
			25.00%	28.30%	1387M08
			25.60%	26.40%	1387M09
			25.90%	24.00%	1387M10
			25.90%	20.80%	1387M11
			25.40%	17.80%	1387M12

بخش پولی

در نه ماهه نخست سال ۱۳۸۸، رشد اغلب متغیرهای پولی از سر گرفته شد. بخشی از این افزایش رشد به علت کاهش رشد متغیرهای پولی در دوره مشابه سال گذشته است که به اتخاذ برخی سیاست‌ها (مانند از جریان خارج کردن چک پول‌های منتشره توسط بانک‌ها و کاهش رشد اعتبارات بانک مرکزی به بانک‌ها) در نیمه دوم ۱۳۸۶ مربوط می‌شود. استثنا مهم، کاهش رشد اعتبارات بخش خصوصی است که رشد آن از ۱۵.۳٪ به ۱۴.۷٪، یعنی کمترین میزان خود در طول دهه ۱۳۸۰

رسید. در دوازده ماهه منتهی به آذر ماه ۱۳۸۸، حجم نقدینگی به ۲۱۷۱.۹ تریلیون ریال رسید که نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن (طبق آمار ارایه شده در سخنرانی معاون بانک مرکزی در کنفرانس سیاست‌های پولی و ارزی) ۲۷.۴٪ (۴۶۷ تریلیون ریال) افزایش یافت. رشد نقدینگی در دوره مشابه سال گذشته ۱۱.۹٪ بود. نقدینگی در پایان سال ۱۳۸۸ با رشدی حدود ۲۳.۹٪ (۴۵۴۶ تریلیون ریال) به ۲۳۵۵.۹ تریلیون ریال رسید. در دوره مورد بررسی، پس از سال‌ها، قدر مطلق اعتبارات بانک مرکزی به بانک‌ها کاهش یافت.

در نه ماهه نخست سال ۱۳۸۸، اعتبارات بخش خصوصی به ۲۰۲۱.۴ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته ۱۴.۷٪ (۲۵۹.۷ تریلیون ریال) افزایش یافت. رشد سالانه اعتبارات بخش خصوصی در مقایسه با سال گذشته اندکی کاهش یافته است، ولی بررسی رشد فصلی نشان می‌دهد که روند آن رو به افزایش است:

نرخ رشد بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی (درصد)

فصل نخست	فصل دوم	فصل سوم	کل سال
۳۰.۸	۲۳.۵	۱۵.۳	۱۲.۲
۱۲	۱۳.۱	۱۴.۷	-
۱۳۸۷			
۱۳۸۸			

کاهش رشد اعتبارات بخش خصوصی را می‌توان در حقیقت به وقایع مربوط به سال ۱۳۸۷، به ویژه افزایش مطالبات معوق سیستم بانکی و وضعیت عمومی رکودی مربوط دانست. مطالبات معوق بانک‌ها به رقم ۴۸۰ تریلیون ریال رسیده است (بر اساس گزارشی از نشست خبری مدیران بخش نظارت بانک مرکزی بانکی^(۱)) که با این حساب، نسبت مطالبات معوق سیستم بانکی به ۲۴٪ می‌رسد (مراجعه شود به گزارش "سیستم بانکی").

در دوازده ماهه منتهی به آذر ماه ۱۳۸۸، بدهی دولت به بانک مرکزی به ۹۱.۹ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته ۹.۴٪ (۹.۶ تریلیون ریال) کاهش یافت. بدهی دولت به بانک مرکزی تقریباً از سال ۱۳۸۳ به بعد روند کاهشی داشته است و در آذر ماه مورد بررسی به کمترین میزان خود رسیده است. در مقابل، بدهی شرکت‌ها و موسسات دولتی به بانک مرکزی به ۴۱.۴ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته ۲۰.۴٪ (۷ تریلیون ریال) افزایش یافت. در مجموع، بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی به ۱۳۳.۳ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته ۱.۹٪ (۲.۵ تریلیون ریال) کاهش یافت که اثر قابل توجهی روی پایه پولی ندارد. اما بدهی دولت به بانک‌ها همانند گذشته افزایش یافت و به ۱۳۹.۶ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته ۳۸.۲٪ (۳۸.۶ تریلیون ریال) بیشتر است.

در دوره مورد بررسی، سپرده‌های سیستم بانکی با ۲۷.۹٪ (۴۴۳.۳ تریلیون ریال) افزایش به ۲۰۳۰.۴ تریلیون ریال رسید که ۱۹.۵ واحد درصد بیشتر از دوره مشابه سال گذشته است. سپرده‌های دیداری رشد اندکی در حدود ۳.۷٪ داشت که در مقایسه با کاهش قابل توجه ۱۲.۲٪ در دوره مشابه سال قبل از آن، اهمیت پیدا می‌کند. رشد اندک سپرده‌های دیداری ناشی از سیاست حذف چک پول‌های منتشره توسط بانک‌ها و جایگزین کردن آنها با چک پول‌های بانک مرکزی بوده

است؛ در غیر این صورت، این تغییرات شدید را می‌بایست به تغییر در رجحان نقدینگی مرتبط دانست. در مقابل، سپرده‌های مدت‌دار با ۳۴.۸٪ (۴۳۰ تریلیون ریال) رشد در مقایسه با ۲/۱۶٪ در دوره مشابه سال گذشته به ۱۶۶۴.۶ تریلیون ریال رسید. سهم سپرده‌های مدت‌دار از کل سپرده‌های سیستم بانکی از ۵۵٪ در ۱۳۷۸، به ۶۵٪ در ۱۳۸۴، ۷۲.۴٪ در ۱۳۸۷، ۷۶.۶٪ در نه ماهه ۱۳۸۸، و حدود ۸۲٪ در پایان سال ۱۳۸۸ رسید. بنابراین، رشد سپرده‌های مدت‌دار، علت اصلی رشد سپرده‌های سیستم بانکی می‌باشد. در دوره مورد بررسی، مانده سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت با ۱۲٪ رشد به ۶۶۳ تریلیون ریال رسید (در مقایسه با ۲۸.۹٪ رشد در دوره مشابه سال پیش از آن)، در حالی که مانده سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلند مدت با ۶۸.۹٪ رشد به ۷۸۷.۷ تریلیون ریال رسید. بنابراین، رشد سپرده‌های بلند مدت عامل اصلی رشد سپرده‌های مدت‌دار در دوره مورد بررسی بوده است. گرایش به سمت سپرده‌های مدت‌دار به دلیل اینکه جایگزین دیگری برای سرمایه‌گذاری وجود ندارد، یکی از راه‌هایی است که سپرده‌گذاران برای جلوگیری از کاهش ارزش پول (در مقابل نرخ تورم) به آن متوسل می‌شوند.

رشد حجم اسکناس و مسکوک در گردش از ۲۳.۹٪ در پایان نه ماهه نخست ۱۳۸۷، به ۲۰٪ در پایان ماه نهم سال مورد بررسی کاهش یافت که علت اصلی آن، همان‌طور که اشاره شد، حذف چک پول‌های بانک‌ها و جانشینی آن توسط چک پول‌های بانک مرکزی بوده است. در دوره مورد بررسی، اسکناس و مسکوک نزد بانک‌ها ۷۶٪ و اسکناس و مسکوک نزد بانک مرکزی ۳۲۶٪ رشد داشته‌اند، که رشد آنها در دوره مشابه سال گذشته به ترتیب ۲۷۹.۷٪ و منفی ۲۱.۳٪ بوده است.

در دوره مورد بررسی، رشد حجم پول (M1) به ۷.۸٪ رسید که ۵.۸ واحد درصد بیشتر از دوره مشابه سال پیش از آن می‌باشد، در حالی که ۲۴ واحد درصد از دوره مشابه سال ۱۳۸۶ کمتر است. در پایان سال ۱۳۸۸، رشد حجم پول ۱۴.۵٪ افزایش یافت. سهم اجزای تشکیل دهنده حجم پول، ("اسکناس و مسکوک" و "سپرده‌های دیداری") تقریباً ثابت ماند، ولی در مقایسه با ۱۳۸۶، سهم سپرده‌های دیداری از ۸۵٪ به ۷۲٪ کاهش یافت، و سهم اسکناس و مسکوک از ۱۵٪ به ۱۸٪ افزایش یافت.

در اینجا باید به این نکته اشاره کرد که کارت‌های بانکی اکنون نقش مهمی در مبادلات پولی ایفا می‌کنند. بر اساس آمار منتشره توسط بانک مرکزی، حجم مبادلات صورت گرفته در ماه نهم سال ۱۳۸۸ از طریق کارت‌های بانکی (از سه وسیله خودپردازها، پایانه‌های فروش، و پایانه‌های شعب) به ۱۴۰.۳ تریلیون ریال رسید که این رقم در ماه مشابه سال گذشته ۶۴۶ تریلیون ریال، و در آذر ماه سال ۱۳۸۶ حدود ۴۳.۵ تریلیون ریال بوده است. با توجه به ویژگی کارت‌های بانکی در انتقال آنی وجوه، مانده حساب‌های غیردیداری که به کارت متصل هستند، باید در زمره حساب‌های دیداری طبقه بندی شوند. در حال حاضر بانک مرکزی آنها را با توجه به نوع حساب طبقه‌بندی می‌کند. البته کارت‌هایی که به حساب‌های دیداری متصل هستند، تغییری در حجم پول نمی‌دهند.

در دوره مورد بررسی، رشد پایه پولی (منبع اصلی سایر متغیرهای پولی) ۱۲.۸٪ افزایش یافت و به ۴۹۳ تریلیون ریال رسید (در مقایسه با ۳۲.۵٪ افزایش در دوره مشابه سال پیش از آن). با توجه به کاهش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی و کاهش بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی، افزایش در پایه پولی از طریق افزایش در خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی صورت گرفته است.

در دوره مورد بررسی، نسبت اعتبارات بخش خصوصی به سپرده‌های بخش خصوصی که در سال ۱۳۸۷ به رقم بی سابقه ۱۱۱٪ رسیده بود، مجدداً به حدود ۱۰۰٪ بازگشت. این کاهش با توجه به وضعیت نابسامان اعتباری بانک‌ها می‌تواند نکته مثبتی باشد.

شاخص مهم دیگری که باید مورد بررسی قرار بگیرد، نسبت نقدینگی به پایه پولی (یا همان ضریب فزاینده پولی) است. در دوره مورد بررسی، ضریب فزاینده پولی به ۴.۴ افزایش یافت که قبلاً نیز در همین حدود نوسان داشت (در مقایسه با ۳.۹ در آذر ماه ۱۳۸۷ که قاعدتاً ناشی از جمع‌آوری چک پول‌ها بوده است و جایز به نظر نمی‌رسد آن را در ارتباط با عوامل دیگری دانست.

در پایان ۹ ماهه نخست ۱۳۸۸، بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی به ۱۵۹.۶ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته ۲۶.۲٪ (۵۶.۷ تریلیون ریال) کاهش یافت. این کاهش نتیجه ادامه اعمال سیاست کاهش اعطای اعتبارات بانک مرکزی به بانک‌ها است که در نیمه دوم سال ۱۳۸۶ به اجرا گذاشته شد. کاهش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی اثر معکوس روی پایه پولی دارد.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در شهریور ۱۳۸۷ طی بخشنامه‌ای به بانک‌ها و موسسات اعتباری اجازه داد تا سقف دو واحد درصد از سپرده قانونی خود نزد بانک مرکزی را به صورت موجودی نقد (اسکناس و مسکوک و چک‌پول بانک مرکزی) نزد خود نگهداری نمایند. به علاوه شورای پول و اعتبار، در "ضوابط سیاستی - نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۸" که در تاریخ ۱۳۸۸/۰۱/۲۳ به تصویب رساند نسبت سپرده قانونی برای تمام سپرده‌ها به جز سپرده‌های قرض‌الحسنه را کاهش داد. بر این اساس نرخ مربوط به کلیه سپرده‌ها یک درصد کاهش داشته است، به جز سپرده دیداری که سه درصد کاهش داشته است. البته نسبت سپرده قانونی برای بانک‌های تخصصی دولتی مانند سابق است. از سوی دیگر مقرر شد منابع آزاد شده از کاهش سپرده قانونی "پس از تسویه بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی برای تأمین اعتبار سرمایه در گردش واحدهای تولیدی و طرح‌های نیمه تمام سرمایه‌گذاری‌های مولد و عملیات بازار بین بانکی اختصاص یابد".

به این ترتیب، نرخ مؤثر سپرده قانونی که در پنج سال اخیر در حدود ۱۵ درصد بوده است، در سال ۱۳۸۷ به ۱۲.۹ درصد و در سه ماهه اول سال ۱۳۸۸ به ۱۱.۷ درصد کاهش یافت، که معادل آزاد شدن حدود ۲۱ تریلیون ریال^{۱۲} می‌باشد. از این منابع آزاد شده، آن بخشی که صرف بازپرداخت بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی می‌شود باید کسر گردد، یعنی باید کاهش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی را کلاً از آن کم کرد تا رقم خالص به دست آید. با توجه به این امر و ضریب فزاینده پولی، حداکثر ظرفیت اعتباری سیستم بانکی حدود ۹۲.۶ تریلیون ریال افزایش یافته است (که بانک‌ها هیچ وقت از این "حداکثر" ظرفیت استفاده نمی‌کنند). با توجه به ارقام مربوط به سپرده دیداری بانک‌ها نزد بانک مرکزی، سپرده قانونی آزاد شده در سه ماه اول سال در حساب دیداری بانک‌ها نزد بانک مرکزی باقیمانده است، اما به نظر می‌رسد به هر حال تا انتهای سال باعث رشد نقدینگی و به دنبال آن تورم گردد. البته به دلیل وجود رکود و شرایط نااطمینانی در کل اقتصاد سرعت این افزایش کمتر از گذشته خواهد بود.

۱۲ - مانده سپرده‌های پایان سال ۱۳۸۷ ضرب در اختلاف نرخ سپرده قانونی (۲۰.۹ = ۰.۰۱۲ × ۱۷۴۳.۶)

وضعیت متغیرهای پولی در دوره مورد بررسی (تریلیون ریال)

درصد رشد (نسبت به دوره مشابه سال قبل)					مانده					
۸۸-۹	۱۳۸۷	۸۷-۹	۱۳۸۶	۸۶-۹	۸۸-۹	۱۳۸۷	۸۷-۹	۱۳۸۶	۸۶-۹	
۳.۷	۱۹.۳-	۱۲.۲-	۲۹.۱	۳۳.۲	۳۶۵.۸	۳۶۷.۷	۳۵۲.۶	۴۵۵.۸	۴۰۱.۶	سپرده‌های دیداری
۳۴.۸	۲۴.۶	۱۶.۲	۲۷.۰	۳۴.۹	۱,۶۶۴.۶	۱,۳۷۵.۹	۱,۲۳۴.۴	۱,۱۰۴.۶	۱,۰۶۲.۰	سپرده‌های مدت‌دار
۲۷.۹	۱۱.۷	۸.۴	۲۷.۶	۳۷.۷	۲,۰۳۰.۴	۱,۷۴۳.۶	۱,۵۸۷.۰	۱,۵۶۰.۴	۱,۴۶۳.۶	کل سپرده‌ها
۲۰.۰	۹۷.۴	۹۸.۱	۳۰.۰	۲۳.۰	۱۴۱.۶	۱۵۷.۸	۱۱۷.۹	۷۹.۹	۵۹.۵	اسکناس و مسکوک
۷.۸	۱.۹-	۲.۰	۲۹.۲	۳۱.۸	۵۰۷.۳	۵۲۵.۵	۴۷۰.۵	۵۳۵.۷	۴۶۱.۲	حجم پول (M1)
۲۷.۴	۱۵.۹	۱۱.۹	۲۷.۷	۳۳.۹	۲,۱۷۱.۹	۱,۹۰۱.۴	۱,۷۰۴.۹	۱,۶۴۰.۳	۱,۵۲۳.۲	نقدینگی (M2)
۱۲.۸	۴۸.۰	۳۲.۵	۳۰.۵	۴۱.۶	۴۹۳.۰	۵۴۰.۸	۴۳۷.۰	۳۶۵.۵	۳۳۹.۹	پایه پولی
										تسهیلات
۱۴.۷	۱۲.۲	۱۵.۳	۳۵.۷	۳۹.۷	۲,۰۲۱.۴	۱,۸۶۶.۶	۱,۷۶۱.۷	۱,۶۶۳.۷	۱,۵۲۷.۸	تسهیلات اعطایی به بخش خصوصی
۲۶.۸	۸.۳	۰.۶	۱۹.۳	۲۶.۸	۱۹۰.۳	۱۶۱.۳	۱۵۰.۰	۱۴۸.۹	۱۴۹.۲	تسهیلات اعطایی به بخش دولتی
۱۵.۷	۱۱.۹	۱۴.۰	۳۴.۲	۳۸.۴	۲,۲۱۱.۶	۲,۰۲۷.۸	۱,۹۱۱.۷	۱,۸۱۲.۶	۱,۶۷۶.۹	کل تسهیلات اعطایی
										تسهیلات اعطایی به بخش دولتی
۱.۹-	۱.۱-	۰.۲	۰.۳	۱.۰	۱۳۳.۳	۱۳۰.۳	۱۳۵.۸	۱۳۱.۷	۱۳۵.۶	بانک مرکزی
۲۶.۸	۸.۳	۰.۶	۱۹.۳	۲۶.۸	۱۹۰.۳	۱۶۱.۳	۱۵۰.۰	۱۴۸.۹	۱۴۹.۲	بانک‌ها
۱۳.۲	۳.۹	۰.۴	۹.۵	۱۳.۰	۳۲۳.۵	۲۹۱.۵	۲۸۵.۸	۲۸۰.۶	۲۸۴.۸	جمع
										تسهیلات اعطایی به دولت
۹.۴-	۶.۶-	۵.۳-	۶.۰-	۲.۳-	۹۱.۹	۹۱.۴	۱۰۱.۴	۹۷.۸	۱۰۷.۱	بانک مرکزی
۲۸.۲	۲۷.۱	۱۱.۱	۶۱.۸	۸۸.۵	۱۳۹.۶	۱۱۵.۵	۱۰۱.۰	۹۰.۹	۹۰.۹	بانک‌ها
۱۴.۳	۹.۶	۲.۲	۱۷.۸	۲۵.۴	۲۳۱.۵	۲۰۶.۹	۲۰۲.۴	۱۸۸.۷	۱۹۸.۱	جمع
										تسهیلات اعطایی به شرکت‌های دولتی
۲۰.۴	۱۴.۵	۲۰.۷	۲۴.۲	۱۵.۳	۴۱.۴	۳۸.۸	۳۴.۴	۳۳.۹	۲۸.۵	بانک مرکزی
۳.۴	۲۱.۱-	۱۵.۸-	۱۵.۵-	۱۶.۱-	۵۰.۷	۴۵.۸	۴۹.۰	۵۸.۰	۵۸.۲	بانک‌ها
۱۰.۴	۷.۹-	۳.۸-	۴.۲-	۷.۸-	۹۲.۱	۸۴.۶	۸۳.۴	۹۱.۹	۸۶.۷	جمع
۱۳.۰-	۷۴.۱	۶۰.۱	۱۵۰.۹	۱۵۸.۵	۱۸۸.۱	۲۳۹.۸	۲۱۶.۳	۱۳۷.۷	۱۳۵.۱	بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی
۱.۹-	۱.۱-	۰.۲	۰.۳	۱.۰	۱۳۳.۳	۱۳۰.۳	۱۳۵.۸	۱۳۱.۷	۱۳۵.۶	تسهیلات اعطایی بانک مرکزی به بخش دولتی
۸.۷-	۳۷.۳	۳۰.۱	۴۴.۶	۴۵.۱	۳۲۱.۴	۳۷۰.۰	۳۵۲.۱	۲۶۹.۴	۲۷۰.۷	کل تسهیلات اعطایی بانک مرکزی
۱۲.۹	۲۱.۷-	۱۵.۵-	۲.۲-	۵.۴-	۴.۴۱	۳.۵۲	۳.۹۰	۴.۴۹	۴.۶۲	ضریب فزاینده پولی

سیستم بانکی

طی نه ماهه اول سال ۱۳۸۸، ساختار سیستم بانکی ایران شاهد تغییراتی بود. طی این مدت، بانک توسعه تعاون بعنوان پنجمین بانک تخصصی دولتی، و بانک‌های شهر و تات بعنوان دو بانک خصوصی جدید فعالیت خود را شروع کردند. بنابراین، ساختار سیستم بانکی ایران در سال ۱۳۸۸ با احتساب بانک قرض الحسنه مهر ایران (که نوع فعالیت آن با بقیه بانک‌های دولتی تفاوت دارد) متشکل از ۱۳ بانک دولتی، ۹ بانک خصوصی، یک موسسه مالی و اعتباری مجاز و تعداد زیادی موسسه اعتباری غیربانکی غیرمجاز بود.

طی یک سال منتهی به آذر ۱۳۸۸، بانک‌های تجاری و تخصصی وضعیت نسبتاً متفاوتی را تجربه نمودند. در پایان آذر ۱۳۸۸، میزان تسهیلات اعطایی سیستم بانکی نسبت به مانده آذر سال ۱۳۸۷ به میزان ۱۴.۷٪ رشد نمود که ۰.۶ واحد درصد از نرخ رشد مدت مشابه سال قبل پائین‌تر بود. در این مدت، میزان تسهیلات اعطایی بانک‌های تجاری و تخصصی به ترتیب به میزان ۱۰.۹٪ و ۱۹.۳٪ رشد نمود بطوریکه سهم بانک‌های تجاری و تخصصی از مانده تسهیلات به ترتیب کاهش و افزایش یافت.

در آذر سال ۱۳۸۸، نرخ رشد سالانه تسهیلات اعطایی توسط بانک‌های خصوصی همچنان به کاهش خود ادامه داد و با ۱۵ واحد درصد کاهش از ۳۷.۷٪ به ۲۲.۷٪ رسید و تفاوت نرخ رشد تسهیلات اعطایی بین بانک‌های دولتی و خصوصی که در دوره مشابه سال قبل افزایش یافته بود بار دیگر کاهش یافت. به این ترتیب، سهم بانک‌های خصوصی از کل تسهیلات اعطایی از ۳٪ در سال ۱۳۸۲ به ۱۷.۴٪ در آذر ۱۳۸۷ و ۱۸.۶٪ در آذر ۱۳۸۸ ارتقاء یافته است.

در آذر سال ۱۳۸۸، نرخ رشد سپرده‌های سیستم بانکی در مقایسه با آذر ۱۳۸۷ به میزان ۲۷.۹٪ افزایش یافت که ۱۹.۵ واحد درصد بیش از دوره قبل بود. طی این مدت، میزان سپرده بانک‌های تجاری و تخصصی به ترتیب به میزان ۲۹.۲٪ و ۲۸.۶٪ افزایش یافت که در مقایسه با نرخ رشد ۲.۲٪ برای بانک‌های تجاری و ۱.۳٪- برای بانک‌های تخصصی در آذر ۱۳۸۷، افزایش قابل توجهی محسوب می‌شود. میزان سپرده جذب شده در بانک‌های خصوصی به میزان ۲۴.۱٪ افزایش یافت که در مقایسه با نرخ رشد ۳۸.۶٪ در دوره مشابه سال ۱۳۸۷ کاهش قابل توجهی را نشان می‌دهد. طی سال‌های گذشته، نرخ رشد بالای جذب سپرده در بانک‌های خصوصی در مقایسه با بانک‌های دولتی باعث شد که سهم این بانک‌ها از مانده سپرده‌ها افزایش یابد. ولی در دوره مورد گزارش، بر خلاف دوره‌های قبل، نرخ رشد مانده سپرده در بانک‌های خصوصی کمتر از بانک‌های دولتی بود. بنابراین، سهم بانک‌های خصوصی از مانده سپرده‌ها از ۲۳.۶٪ در آذر ۱۳۸۷ به ۲۲.۹٪ در آذر ۱۳۸۸ کاهش یافت.

نکته جالب توجه دیگر در زمینه توزیع تسهیلات با توجه به انواع عقود اسلامی است. در حالیکه در بانک‌های دولتی سهم انواع عقود مبادله‌ای (اقساطی، سلف، جعاله و غیره) از کلیه عقود در حدود ۷۱.۷٪ است در مورد بانک‌های خصوصی، بیشترین سهم مربوط به انواع عقود مشارکتی (مضاربه و مشارکت) به میزان ۸۲.۴٪ می‌باشد. دلیل تفاوت بالا این است که در عقود مشارکتی نرخ سود انعطاف پذیرتر و در عین حال بالاتر است، در حالیکه عقود مبادله‌ای که بانک‌های دولتی بر اساس آن به اعطای تسهیلات پرداخته‌اند عموماً برای دوره‌های طولانی‌تر کاربرد مناسب‌تری دارند.

نکته قابل توجه دیگر در سیستم بانکی، افزایش نسبت مطالبات مشکل‌دار (شامل سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول) به کل تسهیلات بوده است. بنا بر آمارهای بانک مرکزی این نسبت از ۶.۵٪ در سال ۱۳۸۳ به ۸.۴٪ در سال ۱۳۸۴ و ۹.۲٪ در سال ۱۳۸۵ افزایش یافت. از آبان سال ۱۳۸۶ به بعد آمار مطالبات معوق و سررسید گذشته تحت عنوان "سایر"

که متشکل از خرید دین، اموال معاملات و مطالبات معوق و سررسید گذشته می‌باشد، منتشر می‌شود ولی سهم خرید دین و اموال معاملات در مقایسه با مطالبات معوق و سررسید گذشته ناچیز و در حدود یک درصد کل تسهیلات اعطایی است. بنا بر آمارهای بانک مرکزی این نسبت در پایان سال ۱۳۸۷ به ۱۶۶٪ و در آذر ۱۳۸۸ به ۲۱۰٪ افزایش یافته است. به نظر می‌رسد از اواخر سال ۱۳۸۶ مشکل مطالبات معوق برای بانک‌های خصوصی حادتر از بانک‌های دولتی شده است. این نسبت برای بانک‌ها خصوصی که در پایان سال ۱۳۸۷ حدود ۲۳٪ بود با ۳٪ واحد درصد افزایش به ۲۶٪ در آذر ماه سال ۱۳۸۸ رسیده است. این نسبت برای بانک‌های دولتی از ۱۵٪ در پایان سال ۱۳۸۷ با ۵٪ واحد درصد افزایش به ۲۰٪ در آذر ۱۳۸۸ رسیده است. به این ترتیب رشد این نسبت برای بانک‌های دولتی بیشتر از بانک‌های خصوصی بوده است ولی خود نسبت برای بانک‌های خصوصی همچنان بالاتر از بانک‌های دولتی است. البته نمی‌توان نسبت به یکسان بودن تعریف دقیق "مطالبات معوق" در همه بانک‌ها اطمینان کامل داشت. این وام‌ها از پشتوانه دارائیهای غیر منقول برخوردار هستند که در شرایط بحرانی می‌توانند خطرآفرین باشند.

نسبت مطالبات معوق سیستم بانکی

آذر ۱۳۸۶	اسفند ۱۳۸۶	آذر ۱۳۸۷	اسفند ۱۳۸۷	آذر ۱۳۸۸	
۷.۸٪	۱۱.۰٪	۱۷.۲٪	۱۶.۶٪	۲۱.۷٪	سیستم بانکی
۲.۵٪	۱۰.۵٪	۲۲.۸٪	۲۳.۴٪	۲۶.۶٪	بانک‌های خصوصی
۸.۷٪	۱۱.۱٪	۱۶.۰٪	۱۵.۱٪	۲۰.۶٪	بانک‌های دولتی

بنا بر برخی منابع، تعداد مؤسسات اعتباری غیر مجاز احتمالاً بالغ بر چندین هزار می‌باشد. تعداد قابل توجهی از مؤسسات اعتباری غیر مجاز از بانک مرکزی درخواست مجوز نموده‌اند. تا به حال، بانک مرکزی در اعمال قدرت نظارتی خود بر روی این قبیل مؤسسات، گرفتن اطلاعات در مورد اندازه و ماهیت فعالیت آنها، و بررسی پیرامون این نکته که آیا این قبیل مؤسسات به اصول اساسی بانکداری توجه می‌کنند، با مشکلاتی مواجه بوده است. به احتمال زیاد وزن این قبیل مؤسسات از وزن بانک‌های خصوصی در سیستم بانکی ایران بیشتر است.

تا کنون، هیچگونه آمار رسمی در مورد حجم فعالیت مؤسسات مالی غیر مجاز از طرف بانک مرکزی منتشر نگردیده است. ولی اطلاعات محدودی که در روزنامه دنیای اقتصاد (مورخ ۱۳۸۹/۱/۱۵) منتشر گردیده است نشان می‌دهد که در خرداد ۱۳۸۷، مانده سپرده و تسهیلات تنها پنج موسسه مالی غیر مجاز^{۱۳} به ترتیب ۱۲۴.۹ و ۱۰۷.۷ تریلیون ریال بود. در بهمن ۱۳۸۸، مانده سپرده این مؤسسات با ۱۳۰.۶٪ رشد به ۲۸۸ تریلیون ریال و مانده تسهیلات با ۱۰۷.۱٪ رشد به ۲۲۳ تریلیون ریال رسید. در خرداد ۱۳۸۷، نسبت مانده سپرده و تسهیلات مؤسسات یاد شده به کل مانده سپرده و تسهیلات سیستم بانکی به ترتیب ۸٪ و ۶.۳٪ بود. به دلیل در دسترس نبودن ارقام مانده سپرده و تسهیلات سیستم بانکی برای بهمن ۱۳۸۸ نمی‌توان سهم این مؤسسات را بطور دقیق برآورد نمود ولی رشد بالای این مؤسسات نسبت به سیستم بانکی در دوره زمانی یاد شده نشان می‌دهد که سهم این مؤسسات بطور چشمگیری افزایش یافته است.

^{۱۳} - مؤسسات مالی و اعتباری مهر، انصار، قوامین، ثامن الائمه و مولی الموحدین.

باید خاطر نشان کرد که نسبت سپرده‌های دیداری بانک‌های دولتی در مقایسه با بانک‌های خصوصی بیشتر است. بنابراین، هزینه تامین پول برای بانک‌های دولتی در مقایسه با بانک‌های خصوصی بطور قابل توجهی پائین‌تر می‌باشد. بنا به دلایل بالا، نرخ‌ها بر اساس آن بانک‌های دولتی به اعطای تسهیلات می‌پردازند پائین‌تر و در نتیجه تقاضا برای آن بیشتر است. این نرخ‌ها از تورم پائین‌تر بوده و در حقیقت نوعی یارانه برای دریافت‌کنندگان تسهیلات قلمداد می‌شود.

توزیع سپرده و تسهیلات اعطایی سیستم بانکی (ارقام به هزار میلیارد ریال)

سهم از مانده آذر (%)			درصد رشد (%)			مانده در پایان آذر				اعتبارات بخش خصوصی
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	
۱۰۰.۰٪	۱۰۰.۰٪	۱۰۰.۰٪	۱۴.۷٪	۱۵.۳٪	۳۹.۷٪	۲۰۲۱.۴	۱۷۶۱.۷	۱۵۲۷.۸	۱۰۹۴.۰	سیستم بانکی
۵۹.۲٪	۶۱.۳٪	۶۴.۸٪	۱۰.۹٪	۹.۱٪	۴۴.۲٪	۱۱۹۷.۰	۱۰۷۹.۵	۹۸۹.۷	۶۸۶.۶	بانک‌های تجاری
۲۲.۲٪	۲۱.۳٪	۲۰.۶٪	۱۹.۳٪	۱۹.۱٪	۲۲.۴٪	۴۴۸.۲	۳۷۵.۷	۳۱۵.۵	۲۵۷.۷	بانک‌های تخصصی
۸۱.۴٪	۸۲.۶٪	۸۵.۴٪	۱۳.۱٪	۱۱.۵٪	۳۸.۲٪	۱۶۴۵.۲	۱۴۵۵.۳	۱۳۰۵.۲	۹۴۴.۳	بانک‌های دولتی
۱۸.۶٪	۱۷.۴٪	۱۴.۶٪	۲۲.۷٪	۳۷.۷٪	۴۸.۷٪	۳۷۶.۱	۳۰۶.۴	۲۲۲.۶	۱۴۹.۷	بانک‌های خصوصی
سپرده‌های بخش خصوصی										
۱۰۰.۰٪	۱۰۰.۰٪	۱۰۰.۰٪	۲۷.۹٪	۸.۴٪	۳۴.۴٪	۲۰۳۰.۴	۱۵۸۷.۰	۱۴۶۳.۶	۱۰۸۹.۰	سیستم بانکی
۶۴.۴٪	۶۳.۷٪	۶۷.۶٪	۲۹.۲٪	۲.۲٪	۳۱.۱٪	۱۳۰۶.۶	۱۰۱۱.۱	۹۸۹.۱	۷۵۴.۵	بانک‌های تجاری
۱۲.۸٪	۱۲.۷٪	۱۴.۰٪	۲۸.۶٪	-۱.۳٪	۲۱.۴٪	۲۵۹.۶	۲۰۱.۹	۲۰۴.۶	۱۶۸.۴	بانک‌های تخصصی
۷۷.۱٪	۷۶.۴٪	۸۱.۶٪	۲۹.۱٪	۱.۶٪	۲۹.۳٪	۱۵۶۶.۲	۱۳۱۳.۰	۱۱۹۳.۷	۹۲۲.۹	بانک‌های دولتی
۲۲.۹٪	۲۳.۶٪	۱۸.۴٪	۲۴.۱٪	۳۸.۶٪	۶۲.۶٪	۴۶۴.۲	۳۷۴.۰	۲۶۹.۹	۱۶۶.۱	بانک‌های خصوصی

توزیع شعب سیستم بانکی

رشد (%)	۱۳۸۷	۱۳۸۶	
۲۱.۱٪	۱۱۱۷	۹۲۲	بانک‌های خصوصی
-۰.۴٪	۱۶۶۳۸	۱۶۶۹۷	بانک‌های دولتی
۰.۸٪	۱۷۷۵۵	۱۷۶۱۹	سیستم بانکی

بورس تهران

در سال ۱۳۸۸، شاخص کل بورس تهران یک روند صعودی را تجربه نمود. بطوریکه در پایان اسفند ۱۳۸۸ به ۱۲۵۳۸ واحد رسید که در مقایسه با مقدار آن در انتهای سال ۱۳۸۷ که برابر با ۷۹۶۶ واحد بود افزایشی ۵۷.۴ درصدی را نشان می‌دهد. طی سال ۱۳۸۷، شاخص کل کاهشی به میزان ۲۱٪ را تجربه نموده بود. بیشترین مقدار شاخص در تاریخ ۱۸ آبان ماه ۱۳۸۸ معادل ۱۲۵۸۱ واحد بود و کمترین آن در تاریخ ۹ فروردین ماه معادل ۷۹۵۵ واحد بود.

افزایش شاخص کل را تا حد زیادی می‌توان به افزایش چشمگیر قیمت مواد اولیه، فلزات و نفت در بازارهای جهانی و افزایش خوش بینی نسبت به آینده اقتصاد جهانی نسبت داد که باعث شد بر خلاف رشد پائین اقتصاد جهانی، شاخص اکثر بورس‌ها در جهان و از جمله ایران افزایش یابد. نکته قابل توجه دیگر در این زمینه این است که به دلیل کوچکتر بودن حجم معاملات و اندازه بازار بورس تهران در مقایسه غالب با سایر بورس‌های جهان و سهم قابل توجه شرکت‌های فعال در زمینه مواد اولیه، فلزات، نفت و برخی شرکت‌های سرمایه‌گذاری (که عمده سبد سهام آنها را سهام این قبیل شرکت‌ها تشکیل می‌دهند) از ارزش بازار، بروز چنین تغییراتی تاثیر گسترده‌تری بر بازار بورس تهران می‌گذارد.

نکته قابل توجه دیگر در مورد شاخص اینکه در سال ۱۳۸۸ تعداد روزهای معاملاتی ۲۴۴ روز بود که در ۱۵۴ روز آن شاخص کل مثبت بوده است. این ارقام برای سال ۱۳۸۷ به ترتیب ۲۳۸ روز و ۸۷ روز بود.

در پایان اسفند ۱۳۸۸، ارزش بازار معادل ۶۵۱.۴ تریلیون ریال بوده است که در مقایسه با ارزش ۴۴۹ تریلیون ریالی بازار در انتهای سال ۱۳۸۷ افزایش ۴۵.۱ درصدی را نشان می‌دهد. این در حالی است که ارزش اسمی سهام شرکت‌های حاضر در بازار در انتهای سال ۱۳۸۸ معادل ۲۸۷.۵ تریلیون ریال بوده است که در مقایسه با ارزش ۲۴۶.۸ تریلیون ریالی در پایان سال ۱۳۸۷ حدود ۱۶.۵ درصد رشد نشان می‌دهد. این امر نشان دهنده افزایش قیمت سهام در بازار می‌باشد. افزایش ارزش بازار به ارزش اسمی از ۱۸ به ۲۰.۳ و افزایش متوسط P/E بازار از ۳.۸۴ به ۵.۸۱، موبد این است که روند قیمت‌ها در سال ۱۳۸۸ صعودی بوده است.

در ۱۲ ماهه منتهی به اسفند ۱۳۸۸، تعداد ۸۵۶ میلیون برگه سهام و حق تقدم به ارزش ۱۸۴.۲ تریلیون ریال در بورس مورد معامله قرار گرفت که ۷۸.۵ درصد رشد در تعداد سهام معامله شده و ۳۴.۱ درصد رشد در ارزش آن را نشان می‌دهد. نکته قابل توجه اینکه، در سال ۱۳۸۸ حدود ۱۱.۵ درصد و در سال ۱۳۸۷ حدود ۲۴ درصد از ارزش معاملات مربوط به سهام عدالت، سهام کارگری، رد دیون دولت به صندوق‌های بازنشستگی و جوایز صادراتی بوده است که این دسته از معاملات خارج از وقت عادی معاملات و بین عرضه‌کننده (سازمان خصوصی سازی) و خریدار و خارج از فضای رقابتی صورت می‌گیرد. چنانچه این بخش از معاملات را در نظر نگیریم حجم معاملات در سال ۱۳۸۸ نسبت سال قبل ۱۱۷ درصد و ارزش آن ۵۶ درصد رشد داشته است.

در سال ۱۳۸۸، سود محقق شده شرکت‌ها جمعاً ۱۰۹.۹ تریلیون ریال بوده است که رشدی ۱۱.۵ درصدی نسبت به سال قبل از آن داشته است. سود تقسیمی بین سهامداران نیز با رشدی ۲.۷ درصدی نسبت به سال قبل به ۷۹.۶ تریلیون ریال رسید که این امر نشان دهنده کاهش درصد تقسیم سود از ۷۸.۶ درصد در سال ۱۳۸۷ به ۷۲.۴ درصد در سال ۱۳۸۸ می‌باشد. این امر عمدتاً ناشی از کاهش سود سهام شرکت‌ها بر اثر کاهش قیمت‌های جهانی محصولات آنها در سال ۱۳۸۸ در مقایسه با سال قبل بود.

طی دوره مورد بررسی، سهام بانک تجارت، بانک صادرات، شرکت حفاری شمال، بیمه البرز، سیمان فارس نو و بیمه آسیا برای اولین بار در بورس تهران عرضه گردید و پذیرش سهام ۱۵ شرکت بورسی نیز لغو شد. به این ترتیب، تعداد شرکت‌های بورسی از ۳۴۶ در پایان ۱۳۸۷ به ۳۳۷ در سال ۱۳۸۸ کاهش یافت. همچنین، در سال ۱۳۸۸ حداکثر حجم سفارش خرید و فروش، و دامنه نوسان روزانه قیمت سهام نسبت به قبل افزایش یافت.

بخش خارجی

در پایان نه ماهه اول سال ۱۳۸۸، تقریباً همه متغیرهای موازنه پرداخت‌ها (به استثنای صادرات کالاهای غیر نفتی) در مقایسه با مدت مشابه در سال ۱۳۸۷ کاهش شدیدی را تجربه نمودند. تراز پرداخت‌ها با ۱۲.۱٪ کاهش از ۲۰.۶ میلیارد دلار در پایان آذر ۱۳۸۷ به ۴.۳- میلیارد دلار در آذر ۱۳۸۸ رسید که طی ۱۲ سال اخیر بی‌سابقه بود. از سویی دیگر، کسری حساب سرمایه که در نه ماهه ۱۳۸۷ در مقایسه با مدت مشابه در سال ۱۳۸۷ حدود ۳۴٪ یا ۳.۹ میلیارد دلار کاهش یافته بود، مجدداً با ۶۹.۳٪ افزایش از ۷.۵- میلیارد دلار در آذر ۱۳۸۷ به ۱۲.۶- میلیارد دلار در آذر ۱۳۸۸ افزایش یافت.

در نه ماهه اول سال ۱۳۸۸، مازاد تراز تجاری به میزان ۵۲.۷٪ کاهش یافت و از ۳۳.۹ میلیارد دلار در نه ماهه اول سال ۱۳۸۷ به ۱۶ میلیارد دلار در نه ماهه اول سال ۱۳۸۸ رسید. این رقم تقریباً برابر با مازاد تراز تجاری نه ماه اول سال ۱۳۸۴ است. میزان مازاد تراز تجاری طی نه ماهه اول سال در سال‌های بعد از ۱۳۸۴ همواره بالاتر از این بود. این کاهش را می‌توان بطور کامل به کاهش صادرات نفتی نسبت داد که علیرغم افزایش صادرات کالاهای غیر نفتی و کاهش واردات باعث کاهش چشمگیر در مازاد تراز تجاری کشور شد. مازاد تراز تجاری طی مدت مشابه در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به ترتیب به میزان ۴۷.۸٪ و ۱۴٪ افزایش یافته بود.

طی مدت مورد بررسی، میزان صادرات نفتی به میزان ۳۲.۵-٪ کاهش یافت و از ۷۱.۷ میلیارد دلار در آذر ۱۳۸۷ به ۴۸.۴ میلیارد دلار در آذر ۱۳۸۸ کاهش یافت. این موضوع ناشی از کاهش هر دو عامل حجم صادرات نفت و قیمت نفت بود. طی نه ماهه اول سال ۱۳۸۸، میانگین قیمت نفت سنگین ایران ۶۶.۷ دلار به ازای هر بشکه بود که در مقایسه با متوسط قیمت نه ماهه سال قبل (۹۱.۳ دلار به ازای هر بشکه) ۲۷٪ پائین‌تر بود. ولی، طی مدت مورد بررسی، قیمت نفت خام بر خلاف مدت مشابه سال قبل نوسان کمتری را تجربه نمود. طی نه ماهه اول سال ۱۳۸۸، بالاترین قیمت نفت با ۷۶.۷ دلار مربوط به آبان و پائین‌ترین آن با ۵۰.۱ دلار مربوط به فروردین بود. در نه ماهه ۱۳۸۷، بالاترین قیمت نفت با ۱۲۶.۷ دلار به ازای هر بشکه مربوط به تیر ماه و پائین‌ترین آن با ۳۶.۹ دلار مربوط به آذرماه بود. کاهش شدیدتر درآمد حاصل از صادرات نفت (۳۲.۵-٪) در مقایسه با کاهش قیمت نفت (۲۷-٪) نشان می‌دهد که حجم صادرات نفت نیز طی این مدت کاهش یافته است.

طی این مدت، صادرات غیر نفتی بر خلاف بقیه متغیرها به میزان ۵۶٪ افزایش یافت و از ۱۴۰۳ میلیارد دلار در نه ماهه ۱۳۸۷ به ۱۵۰۱ میلیارد دلار در نه ماهه ۱۳۸۸ افزایش یافت. صادرات غیر نفتی در طی سال‌های اخیر افزایش یافته است ولی نرخ رشد آن در نه ماهه ۱۳۸۸ در مقایسه با مدت مشابه در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به ترتیب ۲۰ و ۱۵۶ واحد درصد کمتر بوده است. نسبت صادرات غیر نفتی به کل صادرات در این دوره زمانی برابر با ۲۳۸٪ بود که در مقایسه با سال قبل ۷۰۲ واحد درصد بالاتر بود. این نسبت در طی سال‌های اخیر بی‌سابقه بود.

طی مدت مورد بررسی، میزان واردات نیز در مقایسه با مدت مشابه سال قبل ۸۸٪ کاهش یافت و از ۵۲ میلیارد دلار به ۴۷۰۴ میلیارد دلار رسید. میزان کاهش واردات در مقایسه با کاهش صادرات نفتی بمراتب کمتر بود بنابراین تاثیر منفی کاهش صادرات نفتی بر مازاد تراز پرداخت‌ها را نتوانست تعدیل کند. نکته قابل توجه در این زمینه این است که آمار گمرک نشان می‌دهد که طی مدت یاد شده علیرغم کاهش ارزش واردات نسبت به مدت مشابه سال قبل وزن کالاهای وارداتی به میزان ۹۰۴٪ افزایش یافته است. عبارتی دیگر، کاهش واردات یا به دلیل کاهش قیمت جهانی کالاهای وارداتی بوده و یا تغییری در ترکیب واردات به سمت واردات کالاهای ارزان قیمت رخ داده است. در سال‌های اخیر دولت سیاست آزادانه‌تری نسبت به واردات اتخاذ نموده است بنابراین کاهش واردات باید بخاطر برخی عوامل که تقاضای داخلی را تحت تاثیر قرار می‌دهند، اتفاق افتاده باشد.

تراز پرداخت‌ها (میلیارد دلار)

درصد تغییر			مبلغ (نه ماهه)				
۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	
							صادرات
-۲۶.۱٪	۲۲.۹٪	۲۱.۳٪	۶۳.۵	۸۵.۹	۶۹.۹	۵۷.۷	نفت و گاز
-۳۲.۵٪	۲۳.۲٪	۲۰.۴٪	۴۸.۴	۷۱.۷	۵۸.۱	۴۸.۳	کالاهای غیر نفتی
۵۶٪	۲۱.۲٪	۲۵.۷٪	۱۵.۱	۱۴.۳	۱۱.۸	۹.۴	واردات
-۸.۸٪	۲۹.۵٪	۷.۱٪	۴۷.۴	۵۲.۰	۴۰.۲	۳۷.۵	تراز تجاری
-۵۲.۷٪	۱۴.۰٪	۴۷.۸٪	۱۶.۰	۳۳.۹	۲۹.۸	۲۰.۱	خدمات (خالص)
۲۴.۷٪	۱۳.۶٪	۷.۵٪	-۸.۱	-۶.۵	-۵.۷	-۵.۳	انتقالات (خالص)
-۳۶.۷٪	-۱۳.۰٪	-۷.۸٪	۰.۴	۰.۶	۰.۷	۰.۷	حساب جاری
-۷۰.۳٪	۱۳.۳٪	۵۸.۹٪	۸.۳	۲۸.۰	۲۴.۷	۱۵.۶	خالص حساب سرمایه
۶۹.۳٪	-۳۴.۶٪	۲۸۰.۲٪	-۱۲.۶	-۷.۵	-۱۱.۴	-۳.۰	تراز پرداخت‌ها
-۱۲۱.۰٪	۵۴.۳٪	۶.۱٪	-۴.۳	۲۰.۶	۱۳.۳	۱۲.۶	اشتباهات آماری
۲.۱٪	-۱۵.۷٪	۱۸۶.۳٪	-۴.۹	-۴.۸	-۵.۷	-۲.۰	خالص تغییر در ذخایر ارزی*
-۲۱۱.۵٪	-۴۶.۰٪	۳۳.۹٪	-۹.۲	۸.۲	۱۵.۲	۱۱.۴	مجموع ذخیره ارزی*
-۱۰.۷٪	۱۰.۶٪	۲۴.۴٪	۷۶.۹	۸۶.۱	۷۷.۸	۶۲.۶	

* برای سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۷ آمار ۱۲ ماهه و برای سال ۱۳۸۸ از آمار نه ماهه استفاده شده است.

در نه ماهه ۱۳۸۸، خالص تراز خدمات و انتقالات به ۷.۷- میلیارد دلار رسید. در نتیجه خالص افزایش ذخایر ارزی کشور با در نظر گرفتن خطاهای آماری، به میزان ۴.۹-، برابر با ۹.۲- میلیارد دلار می‌باشد. در نتیجه در پایان نه ماهه سال ۱۳۸۸ ذخایر انباشته کشور به ۷۶.۹ میلیارد دلار برآورد می‌شود که نسبت به برآورد پایان سال قبل (۸۶.۱ میلیارد دلار) ۱۰.۷٪ کاهش داشته است.

علی رغم این حقیقت که اقتصاد ایران با توجه به تحریم‌های موجود و نیز سیاست‌های دولت ایران به طور کلی اقتصاد بسته‌ای به حساب می‌آید، بحران مالی جهانی که از اقتصاد آمریکا آغاز شد با کاهش قیمت نفت اقتصاد ایران را نیز تحت تأثیر قرار داده است. اگر چه، به نظر می‌رسد که دلیل اساسی رکود حاکم بر اقتصاد ایران ناشی از عوامل داخلی است.

طی شش ماهه اول ۱۳۸۸، برداشت بخش خصوصی از حساب ذخیره ارزی به میزان ۶۴۰ میلیون دلار بود. این میزان در مدت مشابه سال قبل برابر ۸۳۰ میلیون دلار بود. از سویی دیگر، طی نه ماهه سال ۱۳۸۸ میزان برداشت دولت از حساب ذخیره ارزی بابت تامین بودجه ۱۱۲.۵ تریلیون ریال (۱۱.۲ میلیارد دلار) بود. بغیر از این رقم، ارقام رسمی دیگری در رابطه با عملکرد حساب ذخیره ارزی منتشر نشده است.